

LARRY WATTS

Oaia albă în turma neagră

Politica de securitate a României în perioada Războiului Rece

Capitolul 1

Loialități împărțite: Tăierea sforilor ascunse prin care sovieticii țineau legată România (1963-1964)

Eludarea controlului sovietic era prioritatea principală a celei mai mari părți a elitei comuniste din România chiar și înainte de moartea lui Stalin, în martie 1952. Unul dintre principalele motive era ostilitatea pe care Rusia bolșevică o nutrea față de prezența însăși a României în cadrul Cominternului unde, în 1924-1943, autoritățile de la Moscova ordonaseră tuturor membrilor acestuia să militeze și să acționeze pentru distrugerea statului român. Două decenii de cooperare și de operațiuni antiromânești lăseseră o amprentă notabilă asupra mentalității celorlalți lideri comuniști. Când au preluat puterea în țările comuniste din Europa de Est, foștii cominterniști au continuat să manifeste aceleași atitudini șovine la adresa românilor.

Problemele teritoriale nesoluționate referitoare la anexările sovietice survenite la câteva luni după invazia din 1940 și care nu erau stipulate în Pactul Ribbentrop-Molotov, precum și jafurile economice continue de după sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial constituiau celelalte două motive ale dorinței de independență a românilor.¹ Deja în 1946, liderul român Gheorghe Gheorghiu-Dej avea disensiuni cu autoritățile sovietice pe tema plătirii forțelor sovietice de ocupație și a reinterpretării exagerate a obligațiilor României privind despăgubirile financiare postbelice.² Într-adevăr, analizele meticuloase realizate de observatorii independenți ajunseseră la concluzia că până în 1949, în locul celor 300 de milioane de dolari SUA reparații de război stipulate în tratatul de pace, România plătise de peste patru ori mai mult, iar Moscova continua să pretindă milioane în chip de despăgubiri de război prin intermediul SOVRUM-urilor din țară.³

Aceste considerente au constituit rațiunea care a stat la baza orientării către independență atât în plan politic, cât și economic, pe care Bucureștiul a manifestat-o aproape imediat după moartea lui Stalin și care a culminat, într-o primă etapă, cu închiderea oneroaselor întreprinderi sovieto-românești din perioada 1954-1957.⁴ Totodată, au fost motorul campaniei de retragere a

¹ La sfârșitul lui octombrie 1940, trupele sovietice au ocupat și anexat trei insule de pe Dunăre aparținând României. Vezi Document 328 în *Documents on German Foreign Policy*, Series D, Volume XI, Washington DC, U.S. Government Printing Office, 1957, pp. 550-561.

² Acestea sunt teme care apar constant în documentele din 1946-1947 reproduse în Dan Cătănuș, Vasile Buga (editori), *Gh. Gheorghiu-Dej la Stalin. Stenograme, note de convorbire, memorii, 1944-1952*, Institutul Național pentru Studierea Totalitarismului, București, 2012. Vezi de pildă documentele 10, 36-40.

³ Detalii specifice ale abuzurilor economice ale sovieticilor sunt prezentate în documentul românesc redactat pentru Conferința de Pace de la Paris, dar „retras la solicitarea delegatului sovietic Vișinski”. Central Intelligence Group, Washington D.C., *Secret Memorandum on the Economic Clauses of the Rumanian Armistice Convention*, 25 noiembrie 1946, CIA Freedom on Information Act Electronic Reading Room, <https://www.cia.gov/library/readingroom/document/cia-rdp83-00415r000100210029-5>. În conformitate cu o analiză aprofundată a Central Intelligence Agency, până în 1949, „URSS secătuisese constant România prin: reținerea unei sume estimative de un miliard șapte sute cincizeci de mii de dolari ca „pradă de război”; operațiuni de despăgubire; și exploatarea societăților mixte. *Rumania*, SR-12, 5 octombrie 1949, p. 14, *Ibid.* Vezi, de asemenea, CIA Information Report, *Soviet Extortion in Foreign Trade and Reparations*, 1 februarie 1954, *Ibid.*

⁴ ANR, Fond CC al PCR, Secția Cancelarie, dosar 20/1953, f. 2.

trupelor și consilierilor sovietici, începute în 1955.⁵ Până în 1963, eforturile României de a-și exercita suveranitatea deplină în interiorul propriilor granițe trecuseră de la eliminarea, în mare parte încununată de succes, a instrumentelor evidente de control sovietic, la eliminarea formelor lor clandestine.⁶ Oficialii de la București au avut ca țintă primară eliminarea rețelelor de spionaj sovietic „remanente“, a practicii KGB și GRU de recrutare directă a cetățenilor români și de șantajare a ofițerilor militari și de informații români care participau la instruirii în Uniunea Sovietică.

După victoria Alianților în cel de-al Doilea Război Mondial, Stalin intenționase să-și consolideze controlul asupra noului său „imperiu“ est-european prin duplicarea instituțională și prin subordonarea directă față de autoritățile de la Moscova a structurilor politice, economice și militare impuse de URSS. În plus, Kremlinul a populat aceste structuri și instituții cu personal sovietic și sovieto-român.⁷ Stalin a acordat o atenție deosebită instituțiilor de coerciție la nivel de stat – armata, serviciile de informații și de securitate și miliția. Astfel, la fel ca în restul Europei de Est, a impus și în România, la conducerea acestor instituții și a principalelor lor subunități, cetățeni și ofițeri sovietici.⁸ Dar transformarea puterii în autoritate necesita o legitimitate pe care doar liderii naționali o puteau conferi. În acest scop, ofițeri est-europeni de rang înalt au fost trimiși să participe la cursuri de pregătire și la academii militare din URSS, aleși fiind în funcție de deschiderea dovedită față de cauza sovietică, după care, în marea lor majoritate, erau vizați de serviciile de informații sovietice în vederea recrutării.

Instruire în străinătate sau recrutare în străinătate?

Practica le amintea românilor de altele, similare, care se dovediseră dăunătoare – dacă nu chiar riscante – pentru consolidarea statului modern. În cursul secolului al XIX-lea și la începutul secolului XX, pregătirea ofițerilor de rang inferior în cadrul forțelor armate ale marilor imperii

⁵ Larry L. Watts, *Ferește-mă, Doamne, de prieteni: Războiul clandestin al Blocului sovietic cu România*, București, Editura Rao, 2011, capitolele 7 și 8. Vezi și Mihai Retegan, *In the Shadow of the Prague Spring: Romanian Foreign Policy and the Crisis in Czechoslovakia, 1968*, Iași, Center for Romanian Studies, 2000, pp. 18-20; și Constantin Hlihor și Ioan Scurtu, *The Red Army in Romania*, Iași, Center for Romanian Studies, 2000, pp. 172-175, 255-257 și 277-278.

⁶ O versiune anterioară a acestui studiu, însoțită de documentația aferentă, a apărut în Larry L. Watts, „Divided Loyalties within the Bloc: Romanian Objection to Soviet Informal Controls“, Cold War International History Project (CWIHP) e-Dossier #42, Woodrow Wilson International Center for Scholars, 1 octombrie, 2013, <https://www.wilsoncenter.org/publication/divided-loyalties-within-the-bloc-romanian-objection-to-soviet-informal-controls-1963>.

⁷ Cetățeni sovietici se aflau de asemenea la conducerea economiei din România, deținând locuri de prim rang în ierarhia de partid.

⁸ Konstantin Rokossovski, numit mareșal și ministru al forțelor armate ale Poloniei la ordinele lui Stalin, este probabil cel mai cunoscut caz de comandant militar impus de sovietici, deși Rokossovski avea o anume ascendență poloneză. Dat fiind numărul mic de cominterniști români disponibili, în România această impunere a ofițerilor sovietici la conducerea organelor de securitate a statului a avut probabil nivelul cel mai ridicat. Dennis Deletant, *Ceaușescu and the Securitate: Coercion and Dissent in Romania, 1965-1989*, London, Hurst & Company, 1995, pp. 15-17; Cristian Troncotă, *Istoria Securității regimului comunist din România*, vol. I, București, Institutul Național pentru Studii Totalitarismului, 2003.

europene – îndeosebi cel german, cel țarist și cel austro-ungar – a cauzat, în mod repetat, corpului de ofițeri al armatei române probleme de loialitate șubredă sau contradictorie.⁹

Aceste programe de instruire presupuneau, în mod obișnuit, o perioadă de instrucție efectivă într-una dintre academiile de studii militare ale țării-gazdă, urmată de un an de serviciu militar în cadrul forțelor armate ale acesteia. Ca parte a ceremoniei de absolvire, ofițerii astfel pregătiți depuneau același jurământ de credință către țara-gazdă pe care îl rosteau și ofițerii locali, servind apoi, înainte de a reveni acasă, ca ofițeri ai armatei respective, nu ca reprezentanți ai propriilor forțe armate.¹⁰ Asupra tinerilor ofițeri încadrați în armata cu resurse limitate a unei țări aflate în faza de început a dezvoltării sale economice și instituționale, această practică exercita o atracție uriașă, adesea copleșitoare. Ambiguitatea loialității astfel create era amplificată de tendința ofițerilor tineri – toți având un anumit statut social în țara lor – de a reveni acasă cu soții din țara în care își făcuseră pregătirea, tendință exacerbată ulterior de obligațiile de tip juridic sau fiduciar (achiziții de proprietăți imobiliare, credite etc.) asumate în țara-gazdă.

Spre exemplu, în conformitate cu un studiu efectuat în 1908 de Statul Major al Armatei Române cu privire la rezultatele ofițerilor de rang inferior pregătiți în cadrul Armatei Imperiale Germane, această situație a dus la apariția unei serii întregi de obstacole în calea creării unei „perspective unitare“ în interiorul corpului de ofițeri al Armatei Române:

Tinerii ofițeri români care au fost în Germania s-au înstrăinat, la fel ca majoritatea cetățenilor care au fost trimiși la studii în țări străine la o vârstă prea tânără. Unii dintre ei păreau să nu mai știe limba română, alții s-au întors cu monocluri și cu obiceiuri copiate de la junkerii prusaci, în vreme ce mulți alții credeau că fac parte dintr-o nobilime la fel de veche ca aceea pe care o imitau, iar unii dintre ei și-au adus chiar și soții germane.¹¹

Situația cea mai gravă – schimbarea de loialitate în toiul unei crize naționale – s-a manifestat în timpul Primului Război Mondial, când un colonel cu pregătire în Germania, dintr-o familie aristocratică românească, și-a abandonat trupele aflate sub comanda sa, și-a trădat țara și a încercat în mod activ să-și instige colegii ofițeri să treacă alături de el de partea Germaniei și a Puterilor Centrale.¹² După ce s-a pregătit alături de Regimentul I prusac la Potsdam, viitorul rege al României, Carol al II-lea, a manifestat o simpatie mai mare pentru tabăra germană în cursul războiului, una dintre principalele lui priorități fiind aceea de a înlocui monarhia constituțională

⁹ Deși existau ofițeri trimiși pentru pregătire militară și în Franța, în cazul lor problemele nu erau atât de mari, deoarece francezii asigurau pregătire pentru ofițerii de rang înalt, mai înaintați în vârstă, nu pentru cei tineri, mai ușor de influențat.

¹⁰ Referitor la practici sovietice similare, vezi Dale R. Herspring, „The Soviets, the Warsaw Pact, and the Eastern European Militaries“ in Lincoln Gordon, editor, *Eroding Empire: Western Relations with Eastern Europe*, Washington, Brookings, 1987, pp. 146-147; Viktor Suvorov, *Inside Soviet Military Intelligence*, New York, Macmillan, 1984, p. 165; și Antoni Macierewicz, coordonator, *Report on the actions of soldiers and employees of the former Military Intelligence Services (WSI) performing military intelligence and counter-intelligence activity and other actions going beyond the issues of State defense and safety of the Polish Army*, Varșovia, Comisia de verificare, 16 februarie 2007, pp. 28-64.

¹¹ Radu R. Rosetti, *Mărturisiri* vol. I, București, „Bucovina“ I.E. Torouțiu, 1940, pp. 145-146. Rosetti fusese șef al Statului Major român și fondator al Inspectoratului General al Armatei.

¹² Glenn E. Torrey, „When Treason Was A Crime: The Case of Colonel Alexandru Sturdza of Romania“, *Emporia State Research Studies*, vol. 39, no. 1 (1992): 1-75.

de inspirație franceză cu fascismul de tip german și italian atunci când a preluat tronul, în 1930.¹³ În cel de-al Doilea Război Mondial, un ofițer român pregătit peste graniță a dezertat pentru a prelua comanda unei divizii SS germane, iar altul, un fost ministru al Apărării și șef de Stat Major în 1941-1942, a conspirat cu trupele SS germane și cu organizația radicală Garda de Fier pentru răsturnarea de la putere a conducerii militare și politice din România.¹⁴

Identități în confruntare, loialități divizate

Loialitatea împărțită a constituit o altă problemă importantă pentru comuniștii români în această perioadă. Membrii Internaționalei Comuniste (Comintern) fuseseră agenți plătiți ai Moscovei în intervalul 1919-1943, indiferent de originile lor naționale sau de afilierea de partid, iar operațiunile desfășurate de ei în afara Uniunii Sovietice nu puteau fi distinse de cele de spionaj ale sovieticilor.¹⁵ De fapt, Cominternul își „permuta” frecvent membrii destinați operațiunilor de informații sovietice, transferându-i, după dorință, pe listele diverselor servicii de informații¹⁶, iar subordonarea a continuat atunci când membrii respectivi au preluat puterea ca lideri naționali comuniști în țările lor, după cel de-al Doilea Război Mondial.

Dilema loialității împărțite a fost una acută pentru comuniștii români, ca urmare a vechilor practici și politici ale URSS cu privire la țara lor, datând din vremea Primului Război Mondial. În 1920, Stalin cerea Cominternului: „România trebuie strivită!”¹⁷ Începând din 1924, Moscova a obligat toate partidele comuniste și pe membrii lor din cadrul Cominternului – inclusiv pe cei români – să susțină și să militeze activ pentru distrugerea statului român și pentru împărțirea teritoriului său între URSS, Ungaria, Bulgaria și Iugoslavia, ca un element al politicii oficiale.¹⁸ Cominternul nu și-a reconsiderat această politică, n-a modificat-o și n-a renunțat la ea până la dizolvarea sa oficială, în decembrie 1943.

Deloc surprinzător, obligația de a pune în practică distrugerea propriei patrii constituia o povară grea pe umerii comuniștilor de la București, conferind partidului lor un caracter extrem de nepopular în rândul tuturor românilor – cu excepția minorităților etnice.¹⁹ Mai mult decât atât, din 1924 până în 1944, Moscova a impus ca lideri ai comunismului în România persoane care nu aveau nici măcar cetățenie română (cu atât mai puțin etnici români), deoarece sovieticii nu aveau încredere că reprezentanții comunismului din România acceptau programul Cominternului. Și, într-adevăr, comuniștii români nu înțelegeau motivele unei asemenea tendințe clare de distrugere a statului român, în loc să se urmărească doar răsturnarea conducerii sale „reacționare” și

¹³ Larry L. Watts, *Incompatible Allies*, Umeå, Umeå University (Sweden), 1998, pp. 97-106.

¹⁴ *Op. cit.*, pp. 156-157.

¹⁵ Vezi și David McKnight, *Espionage and the Roots of the Cold War: The Conspiratorial Heritage*, London, Frank Cass, 2002, pp. 52, 61; Raymond W. Leonard, *Secret Soldiers of the Revolution: Soviet Military Intelligence, 1918-1933*, Westport CT, Greenwood Press, 1999, pp. 17-18, 43, 57, 60, 97, 141-142, 148.

¹⁶ Suvorov (1984), pp. 12, 18-19, 36.

¹⁷ Jonathan Haslam, *Near and Distant Neighbors: A New History of Soviet Intelligence*, Oxford, Oxford University Press, 2015, p. 9.

¹⁸ Vezi Ghiță Ionescu, *Communism in Rumania 1944-1962*, Oxford, Oxford University Press, 1964, pp. 14, 24-25. Vezi și discuția din Larry L. Watts, *Ferește-mă, Doamne, de prieteni: Războiul clandestin al Blocului sovietic cu România*, București, Editura Rao, 2010, pp 80-140, 158-161.

¹⁹ Watts (2011), pp 167-179.

schimbarea sistemului social.²⁰ Programul inițiat de Comintern în 1924 a fost abandonat în cele din urmă, ca urmare a ceea ce s-a întâmplat în România – o lovitură de stat internă, care a instalat la putere o conducere locală, în aprilie 1944 – și deoarece sovieticii și-au reconsiderat ideile.

Complicând și mai mult situația, de mai multe ori între anii '20-'40 (și, din nou, pentru scurt timp după revolta din Ungaria din 1956), la solicitarea Moscovei membrii de partid români au fost instruiți să-și schimbe afilierea de la Partidul Comunist Român la cel maghiar și la cel sovietic. Concomitent, în conformitate cu practica uzuală, membrii români ai Cominternului au primit cetățenie sovietică, la fel ca ofițerii comandanți ai diviziilor formate din prizonieri de război – Divizia Tudor Vladimirescu și Divizia Horia, Cloșca și Crișan – care au revenit în România după încheierea războiului.²¹ Aceste divizii au furnizat comisarii politici care mai întâi au asistat și apoi au înlocuit, în 1947, peste 200 de comandanți ai Armatei Regale a României (30 de generali, 49 de colonei, 65 de locotenent-colonei și 61 de maiori).²²

Exploatarea relațiilor personale în scopuri clandestine

Deși căsătoriile între membrii elitelor ca metodă de sudare a alianțelor și de cimentare a relațiilor politice datează din Antichitate, autoritățile de la Kremlin le-au folosit cu consecvență ca pe o modalitate de a exercita o influență clandestină și un control ascuns asupra partenerilor nonsovietici. Moscova avea o veritabilă tradiție în acest sens, dat fiind că serviciile de informații țariste, pre-bolșevice, „se bazau substanțial pe agenți de sex feminin, mai cu seamă în operațiunile de peste hotare”.²³ Relația personală de cuplu era rareori ținta unei atenții susținute din partea oficialităților, fiind, din acest motiv, ideală pentru exercitarea unei astfel de influențe clandestine. Iar când era combinată cu forme mai vizibile de îndoctrinare, incluse în programele de pregătire destinate ofițerilor străini, cuprinzând aproape inevitabilă încercare de recrutare avansată ori de spionajul sovietic ori de KGB, furnizarea unei iubite sau soții sovietice amplifică substanțial influența pe care o putea exercita Moscova asupra respectivilor ofițeri, mai cu seamă atunci când din relație se naștea și un copil.

Căsătoriile aranjate erau folosite atât ca acoperire, cât și ca modalitate de control. Pe de o parte, ofițerii sovietici aflați la conducerea instituțiilor românești – marcați de româna lor stălcită ori cu puternic accent rusesc – dobândeau nume tipic românești și soții „românce”. Pe de altă parte, femeile sovietice erau folosite pentru a-i controla în diverse moduri pe ofițerii români. Unii dintre aceștia (atât din armată, cât și din aparatul de securitate) care fuseseră instruiți în URSS se întorceau acasă cu soții sovietice. Alții se căsătoreau cu fete din familii care lucraseră pentru Comintern și astfel aveau cetățenie sovietică. Iar alții, căsătoriți cu românce înainte de a pleca la

²⁰ Transcrierea discuțiilor dintre delegațiile Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român și Comitetul Central al Partidului Comunist Chinez în Beijing, 3-10 martie 1964, ANR, Fond CC al PCR, Secția Relații Externe, dosar 29/1964, filele. 1-124 (de aici înainte: Discuții I PMR-PCC (1964)). Vezi și Document 8 în Budura (2008), pp. 147-151.

²¹ Întrunirea Biroului Politic al Partidului Muncitoresc Român, 30 august 1963, ANR, Fond CC al PCR, Secția Cămin, dosar nr. 44/1963, filele 75-82 (de aici înainte: Întrunirea BP al PMR (1963)).

²² Florin Șperlea, *De la armata regală la armata populară: Sovietizarea armatei române (1948-1955)*, București, Ziua, 2003, pp. 47-52, 64, 78-79, 267.

²³ Vezi, de pildă, Rita T. Kronenbitter, „The Okhrana's Female Agents”, *Studies in Intelligence*, vol. 92, no. 2 (22 septembrie 1993): 25-42. Vezi și fragmentul despre „Doamnele lui Lenin” în Stephen Koch, „Lying for the Truth: Münzenberg & the Comintern”, *New Criterion*, vol. 12 (noiembrie 1993).

instruire, legau relații amoroase cu femei sovietice în URSS, relații care îi făceau vulnerabili la manipulare și șantaj.²⁴ În conformitate cu evaluările românești și poloneze, soțiile sovietice ale elitelor militare și politice revenite de la Moscova erau aproape invariabil ofițeri sau agenți ai serviciilor de informații sovietice.²⁵

După toate aparențele, serviciile de informații sovietice aveau chiar planuri de rezervă în eventualitatea unor provocări violente la adresa acestor femei: se foloseau de cetățenia lor sovietică pentru a justifica o intervenție mai agresivă. În conformitate cu documente ale KGB sustrate după prăbușirea Uniunii Sovietice, înainte de invazia din 1968 Kremlinul intenționa, ca plan secundar, să le execute pe soțiile sovietice ale liderilor politici și militari ai Cehoslovaciei, pentru a folosi apoi „atacul la adresa unor cetățeni sovietici” ca justificare pentru o intervenție militară imediată.²⁶

Posibilitățile de a contracara eforturile susținute ale Moscovei de a transfera loialitatea față de propria țară către „centrul de conducere” sovietic erau limitate înainte de 1953. De fapt, contactele de acest tip ofereau privilegii și avantaje în carieră. Dar aproape imediat după moartea lui Stalin, unele state est-europene au luat măsuri menite să-i îndepărteze pe comandanții impuși de Moscova și să limiteze influența consilierilor sovietici în instituțiile militare și de informații.

Inițial, Bucureștiul a solicitat retragerea acelor consilieri în 1956, la un an după ce îi ceruse lui Hrușciov retragerea trupelor sovietice.²⁷ Astfel a început o corespondență oficială cu Kremlinul, care s-a prelungit în următorii ani, chiar și după ce forțele sovietice au părăsit România, în 1958.²⁸ Astfel spus, Moscova accepta să-și retragă consilierii, dar numai atunci când considera ea de cuviință și din motive proprii, iar corespondența trebuia să reflecte acest demers ca fiind o inițiativă sovietică. Bucureștiul și-a intensificat eforturile în acest sens în perioada crizei de la Berlin, din 1961, după ce Moscova a pus în alertă forțele armate române transmițându-și instrucțiunile prin intermediul consilierilor sovietici către ofițerii școliți la Moscova și aflați în poziții de comandă la înalt nivel.

În consecință, România a pus capăt practicii de a-și trimite ofițerii militari și de informații la pregătire în URSS și a început să restrângă oportunitățile de avansare în carieră pentru cei care trecuseră printr-o astfel de pregătire. Aceste măsuri nu au reușit să rezolve însă problema, din cauza numărului mare de ofițeri superiori pregătiți în Uniunea Sovietică aflați deja în posturi de comandă. Vulnerabilitatea creată de această situație a devenit evidentă în timpul Crizei Rachetelor din Cuba, în 1962, când Moscova și-a demonstrat încă o dată capacitatea de a pune în alertă armata română fără a se consulta cu autoritățile de la București.²⁹ Drept urmare, România a trecut la epurarea forțelor sale armate, țintindu-i în primul rând pe ofițerii pregătiți în URSS și pe cei cu soții sovietice.³⁰

²⁴ În acest sens este interesant faptul că soțiile și/sau iubitele celor mai mari trădători români din perioada Războiului Rece – de exemplu Ion Șerb, Nicolae Militaru și Ion Mihai Pacepa – aveau, toate, cetățenie sovietică.

²⁵ Vezi, de pildă, Macierewicz (2007), p. 44.

²⁶ Christopher Andrew și Vasili Mitrokhin, *The Sword and the Shield: The Mitrokhin Archive and the Secret History of the KGB*, New York, Basic Books, 2001, p. 334.

²⁷ Conform propriilor sale relatări, Hrușciov a fost înfuriat de această solicitare. Strobe Talbot, ed., *Khrushchev Remembers*, Boston, Little, Brown & Company, 1970, p. 514. Vezi, de pildă, Mihai Retegan, *In the Shadow of the Prague Spring: Romanian Foreign Policy and the Crisis in Czechoslovakia, 1968*, Iași, Center for Romanian Studies, 2000, pp. 18-20.

²⁸ Această corespondență este redată în Hlihor și Scurtu (2000), pp. 255-257 și 277-278.

²⁹ Vezi această temă în capitolul 2 al lucrării de față.

³⁰ Jan Sejna, *We Will Bury You*, London, Sedgwick and Jackson, 1982, p. 67. De exemplu, generalul Șerb a fost șantajat, cu iubita lui sovietică și copilul lor ilegal, să trădeze, la sfârșitul anilor '60, planurile de apărare a României împotriva unei eventuale invazii conduse de sovietici. Generalul Militaru, care a trădat Moscovei secrete privind

Ca parte integrantă a eforturilor sale de a reduce influența disimulată a sovieticilor, Bucureștiul a inițiat, de asemenea, o campanie de de-rusificare în anii 1962-1963, închizând principalele căi prin care Moscova penetrase structurile de putere ale României, prin contacte așa-zis culturale.³¹ În aprilie 1963, Gheorghe Gheorghiu-Dej a subliniat în fața biroului său politic că nu exista nicio justificare pentru a organiza rețele de spionaj „pe teritoriul țărilor socialiste” și că perpetuarea la Moscova a acestei practici arunca „o umbră asupra” relațiilor româno-sovietice.³² În mai 1963, România l-a informat oficial pe șeful KGB, Vladimir Semiceastnîi, că ultimii doi consilieri sovietici care lucrau în cadrul Ministerului de Interne „nu mai erau necesari și că, în viitor, cooperarea dintre cele două ministere ale noastre se va face numai la nivel înalt”.³³

Conducerea sovietică nu putea să-și apere în mod deschis rețeaua de agenți, dar s-a folosit din plin de cetățenia soțiilor de proveniență sovietică. În cadrul discuțiilor româno-sovietice din iulie 1964, când Nikolai Podgornîi i-a muștrat, imprudent, pe români pentru „persecutarea capricioasă” a femeilor sovietice, Maurer a ripostat cu o ironie egală, declarând că „ar fi foarte bine dacă așa ar sta situația”, fiindcă atunci „n-ar trebui decât să așteptăm să ne mai vină vreo toană pentru ca problema să fie rezolvată”.³⁴ Apoi, cu mai multă seriozitate, a explicat de ce situația soțiilor de origine sovietică și aceea a copiilor rezultați din căsătoriile româno-sovietice era „mult mai complicată” atunci când se intersecta cu interesele de securitate națională.

În general, bărbații care s-au căsătorit cu femei sovietice sunt persoane care au studiat în Uniunea Sovietică și care au fost trimiși acolo pentru a-și ridica nivelul profesional. La revenirea în țară, ei ocupă funcții cu un nivel de răspundere mai mic sau mai mare. În această situație, uneori sunt trimiși peste hotare, în unele cazuri cu caracter permanent. De exemplu, sunt trimiși în diplomație: bărbatul cu pașaport românesc, femeia cu pașaport sovietic. Astfel ia naștere – și nu rareori – o situație oarecum delicată. Situația nu este una care să poată fi trecută cu vederea în străinătate. Autoritățile (din țara-gazdă) știu ce fel de pașaport au diplomații acreditați în țara lor.

(...) Deci v-aș putea întreba: Dumneavoastră aveți cazuri de diplomați aflați la post peste graniță în care soțul are pașaport sovietic, iar soția, pașaport al unei alte țări?³⁵

Cu privire la afirmațiile că „noi am luat măsuri de a-i exclude din activitatea profesională pe acești tovarăși”, Maurer a continuat:

apărarea românească la sfârșitul anilor '70 și care s-a autoimpus ca ministru al Apărării în perioada revoluției din 1989, era căsătorit cu o femeie dintr-o familie cu membri în Comintern. Ea îl însoțise în URSS într-un program de pregătire personală, în timp ce el era instruit la o instituție aparent „militară” din URSS, în anii '50.

³¹ *Central Intelligence Bulletin: Daily Brief*, 13 septembrie 1963; William A. Crawford, interviu înregistrat de William W. Moss, 12 martie 1971, pp. 28-33, John F. Kennedy Library Oral History

³² *Transcript of the Meeting of the Political Bureau of the CC of the PMR of 3 April 1963 in Romania and the Warsaw Pact, 1955-1989*, vol. I, document CWIHP compilat de Mircea Munteanu pentru conferința internațională „Romania and the Warsaw Pact”, 3-6 octombrie 2002, București, România.

³³ *13 May 1963 protocol of meeting of the Political Bureau of the CC of the Romanian Worker's Party*, ANIC, Fond CC al PCR, secția Cancelarie, dosar 10/1963, filele. 1-3; Hlihor și Scurtu (2000), p. 280.

³⁴ Vezi ședința din 9 iulie 1964 în *Discuții II PMR-PCUS* (1964).

³⁵ *Ibid.*

Acest lucru este parțial adevărat, parțial fals; atât la noi, cât și la dumneavoastră există anumite forme de muncă pentru care sunt angajați numai cetățeni ai respectivei țări. Dacă am avut pe aceste posturi femei cu altă cetățenie decât română, le-am spus: veți avea altă slujbă și le-am dat altceva de muncă.³⁶

Situația era și mai problematică în privința cetățeniei copiilor proveniți din cupluri cu cetățenie mixtă. Așa cum a explicat Maurer mai departe:

Și mai există un aspect. Ei au copii. Unii și-au înregistrat copiii la birourile administrației de stat din România; unele femei sovietice măritate cu români s-au întors în URSS, au născut în URSS și și-au înregistrat copiii în URSS, spunând că vor ca și copiii lor să aibă cetățenie sovietică. Acest lucru a creat o serie de probleme. Copiii aceștia sunt, concomitent, și copii ai unor cetățeni români. În conformitate cu legile noastre, sunt cetățeni români, dar fiind născuți în URSS, sunt înregistrați acolo ca fiind cetățeni sovietici, așa că sunt simultan și cetățeni sovietici. Așa că sunt persoane care au dublă cetățenie. Știți că această problemă a dublei cetățenii este una dintre cele mai dificil de rezolvat în cadrul dreptului internațional și al relațiilor interstatale.³⁷

Acesta era un domeniu în care doritul transfer de loialitate de la București la Moscova și deci tentativa de legitimizare a influenței sovietice în problemele interne ale României erau cele mai evidente. Iar autoritățile de la București nu erau dispuse să le accepte. Era adevărat, recunoscuse Maurer, că guvernul concediase soți/soții români care solicitaseră cetățenia sovietică pentru copiii lor și care deținuseră „posturi de răspundere” în aparatul guvernamental și de partid. Iar motivul era cât se poate de simplu:

Nu înțelegem de ce un român care are un copil dorește cu atâta insistență ca acest copil să aibă cetățenie sovietică în locul celei române. Când am întâlnit un astfel de român într-un post de răspundere, am spus: probabil ești mai bine pregătit pentru altfel de muncă, decât pentru un post de înaltă răspundere. Poate că greșesc în acest caz. Poate că ideile mele sunt considerate înapoiate, retrograde. Dar nu pot accepta ca propriul meu copil să aibă altă cetățenie decât mine, să fie altceva decât român. Aceasta este problema.³⁸

Când Iuri Andropov a combătut poziția României, a avut grijă să evite subiectul copiilor. Existau, de fapt, puține motive – altele decât cele evidente – pentru a încerca un control de la Moscova asupra cetățeniei copiilor. Andropov a adoptat o tactică diferită, pretinzând că românii erau în mod voit rău intenționați și că punctul de vedere sovietic era susținut de dreptul internațional:

Permiteți-mi să spun câteva cuvinte despre cetățenii sovietici din România. Cred că tovarășii români n-au înțeles exact când tovarășul Podgornîi a declarat

³⁶ *Ibid.*

³⁷ *Ibid.*

³⁸ *Ibid.*

că noi considerăm linia adoptată de autoritățile române față de femeile sovietice din România ca o manifestare a caracterului dumneavoastră capricios. Noi credem că nu este o chestiune care ține de capricii. Noi credem că este o chestiune care ține de atitudinea neprietenosă față de Uniunea Sovietică manifestată recent în România.

Tovarășul Maurer și alți tovarăși au explicat aici mai multe dintre motivele pentru care guvernul român s-a simțit îndemnat să ia măsuri pentru ca fie cetățenii sovietici să primească cetățenie română, fie să fie concediați din posturile de răspundere pe care le dețineau. S-a făcut referire la faptul că, dacă femeile sovietice nu acceptă cetățenia română, s-ar crea, din mai multe puncte de vedere, o serie de inconveniente de ordin legal pentru guvernul Republicii Populare România în legătură cu soții lor trimiși în serviciul diplomatic peste graniță și s-ar complica problema cetățeniei pentru copiii lor.

Și noi considerăm că aceste probleme sunt importante, numai că suntem uimiți de faptul că ele trebuie rezolvate prin presiuni brutale, când există norme internaționale unanim recunoscute, în cadrul cărora ele pot fi soluționate fără complicații. Dreptul femeilor de a-și păstra cetățenia este un principiu democratic internațional recunoscut. Acesta este înscris deopotrivă în dreptul sovietic și în cel românesc. Ambele noastre țări au semnat convenția din 29 ianuarie 1957 cu privire la cetățenia femeilor, iar această convenție le statuează drepturile. Mi se pare că legile RPR și obligațiile pe care RPR și le-a asumat față de URSS prin semnarea acestei convenții, și invers, permit rezolvarea problemei cetățeniei femeilor sovietice care trăiesc în România fără adoptarea unor măsuri administrative.³⁹

Andropov se referea la *Convenția asupra Naționalității Femeilor Căsătorite*, adoptată de Adunarea Generală a ONU pe 29 ianuarie 1957, semnată pe 20 februarie 1957 și intrată în vigoare pe 11 august 1958. În cele trei articole principale ale sale, convenția prevedea că (1) nici căsătoria și nici divorțul nu duc în mod automat la schimbarea naționalității; (2) schimbarea naționalității soțului nu afectează în mod automat naționalitatea soției; și (3) soția provenită dintr-o țară străină poate primi naționalitatea soțului prin aplicarea unor proceduri de naturalizare speciale privilegiate și, de asemenea, poate primi naționalitatea soțului cu anumite restricții determinate de motive de securitate națională.⁴⁰ Convenția din 1957 nu prevedea nimic cu privire la chestiunea copiilor. Sugestiv este faptul că Andropov n-a făcut referire la un alt act, mai direct aplicabil și mai recent adoptat, *Convenția asupra Reducerii Numărului de Cazuri de Naționalitate Multiplă și asupra Obligațiilor Militare în Cazurile de Naționalitate Multiplă*, din 1963, care aborda multe dintre chestiunile ridicate de România în discuțiile bilaterale.⁴¹ În orice caz, românii au perceput argumentul lui Andropov ca pe o tactică de amânare și au acționat în consecință.

³⁹ Discuții II PMR-PCUS (1964).

⁴⁰ Articolele 1, 2 și 3 din *Convenția asupra Naționalității Femeilor Căsătorite*, New York, ONU, 20 februarie 1957, http://www.un.org.ua/images/Convention_on_the_Nationality_of_Married_Women_eng1.pdf.

⁴¹ *Convenția asupra Reducerii Numărului de Cazuri de Naționalitate Multiplă și asupra Obligațiilor Militare în Cazurile de Naționalitate Multiplă*, Strasbourg, 1963, <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/043.htm>. Membrii Blocului sovietic nu li s-a permis să adere la această convenție.